

Er våre fordommer nedlagt i nervesystemet?

TEKST

Reidar Ommundsen

PUBLISERT 1. januar 2007

I psykologien har det skjedd en voldsom oppblomstring av forskning om sosial kognisjon, eller hvordan vi mottar, bearbeider, ordner og lagrer informasjon vi får gjennom sansene. Det tegnes et bilde av hvordan vårt kognitive apparat bombarderes av enorme mengder informasjonsbiter som kan overvelde oss med mindre vi klarer å forenkle inntrykkene. Forenklingen skjer ved at vi så å si automatisk grupperer inntrykkene etter hva informasjonsbitene er like i og forskjellige i, sammenlignet med andre biter. Grupperingen av inntrykk gjør at vi kan økonomisere med våre begrensede kognitive ressurser og forholde oss til ulike grupper eller kategorier istedenfor å fortape oss i unike særtrekk ved elementene innenfor hver gruppe. Økonomiseringen gjør at vi tenderer til å se «skog» heller enn en samling unike trær. I sosial kognisjonsteori tegnes det på tilsvarende vis et bilde der vi har en tendens til å overse de enkelte individer. Isteden ser vi ungdom, gamle, innvandrere etc.

I sosialpsykologien har en kommet til å se denne kategoriseringsprosessen som selve grunnlaget for fordommer. Det er ikke den unike personen, for eksempel Hassan, som søker jobb, men en person som hører til en annen etnisk gruppe. Da blir det lett våre forestillinger om hva vi tror er typiske egenskaper hos denne andre gruppen, «de andre», som danner grunnlag for hvilke egenskaper vi tillegger Hassan. Fordommer dreier seg om å ha oppfatninger av hva som er typisk for en gitt sosial kategori mennesker, og i tillegg tenke at dette er egenskaper som samtlige medlemmer av gruppen har.

Dette er et besnærende teoretisk bilde av fordommer, som har mye forskningsmessig støtte. Problemet er imidlertid at det har sneket seg inn en oppfatning av at kategorisering, som riktig nok ofte skjer automatisk, er en følge av hvordan vårt nervesystem er oppbygd, der fordommer anses som nedlagt i kopleingene mellom hjernecellene.

Selvsagt forutsetter fordommer nerveaktivitet, men er det så sikkert at denne aktiviteten bestemmer våre fordommer? Dersom det skulle være tilfellet, ville det være nærliggende å tenke at vi ikke kunne kontrollere våre fordomsfulle reaksjoner. En umiddelbar tendens til å se Hassan bare som «innvandrer» kunne dermed bli sett på som en naturlig og medfødt reaksjon.

To forskere ved Princeton-universitetet i USA tar utgangspunkt i at en struktur i hjernen, amygdala, blir aktivisert i forbindelse med sanseinntrykk som kan signalisere fare. Nyere forskning med hjerneskaning – funksjonell magnetisk resonans (fMRI) – har vist at amygdala aktiviseres mer når forsøkspersonene blir vist bilder av ukjente individer fra en etnisk gruppe som er forskjellig fra ens egen. Spørsmålet forskerne stilte seg, var om dette var en reaksjon som så å si var skrudd fast i nervesystemet. Forskerne tenkte seg tvert imot at vår tendens til å forenkle inntrykk er avhengig av hvilke mål vi har. Er vi på jakt etter det fineste juletreet, holder det ikke å se en skog, da må vi findiskriminere!

I det ene eksperimentet ble samtlige (hvite) forsøkspersoner vist bilder på en monitor av personer de skulle danne seg et inntrykk av mens de lå i en hjerneskaner som registrerte aktiviteten i amygdala. Forsøkspersonene ble delt i tre grupper. De var på forhånd blitt fortalt at undersøkelsen tok sikte på å kartlegge oppfatning av og hukommelse for ansikter. Den ene gruppen ble instruert til å danne seg et inntrykk av hva slags mat hver enkelt av de avbildede personene likte. Til sammen ble de vist 12 bilder, halvparten av sorte personer, halvparten av hvite. Formålet med instruksjonen var at denne gruppen skulle ha som mål å danne seg et inntrykk av den enkelte persons individuelle matpreferanser. Den andre gruppen ble bedt om å avgjøre om vedkommende var eldre enn 21 år. Denne instruksjonen ga forsøkspersonene som mål å bestemme hvilken alderskategori personene på bildene hørte til. Disse to eksperimentbetingelsene var ment å stimulere henholdsvis en individualiserende og en kategoriserende sosial persepsjon. Den tredje gruppen tjente som kontroll og ble instruert til å se om det fantes et merke eller en prikk i ansiktet til hver av de avbildede personene.

Det sentrale funnet var at aktiveringen i amygdala faktisk lot seg påvirke av hvilket mål forsøkspersonene var instruert til å følge. Det inntrykket vi danner oss av fremmede, kan skje raskt og tilsynelatende automatisk, men vår reaksjon er ikke styrt av fasttømrede nervekoplinger, men av hva vi er motivert for å gjøre og hvilke mål vi har. Det er altså grunn til mer optimisme enn hva forskningen innenfor sosial kognisjon, kanskje uintendert, har bidratt til. Men det stiller også krav til oss om ikke automatisk å skjære alle over en kam, men bestrebe oss på å se de fremmede som enkeltindivider.

Wheeler, M. E. & Fiske, S. T (2005). Controlling racial prejudice. Social-cognitive goals affect amygdala and stereotype activation. *Psychological Science*, 16, 56–63.

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 44, nummer 1, 2007, side

TEKST

Reidar Ommundsen